

Kaczorowski, Barłomiej

"Pomniki sztuki w Polsce, t. I: Małopolska", Jerzy Z. Łoziński, Warszawa 1985 : [recenzja]

Przegląd Historyczny 77/4, 831-832

1986

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych, tworzonej przez Muzeum Historii Polski w Warszawie w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został opracowany do udostępnienia w Internecie dzięki wsparciu Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego w ramach dofinansowania działalności upowszechniającej naukę.

dokonywanie porównań. Ale najważniejszym osiągnięciem autorów przy pracy nad albumem stało się odnalezienie w wojskowych archiwach francuskich nieznanego dotychczas materiału fotograficznego z końca XIX w., a więc z czasu walk pomiędzy Francją a państwami zachodnioafrykańskimi. Są to zdjęcia władców, poselstw, wojowników, fortyfikacji — przed ich zburzeniem lub bezpośrednio po ich zdobyciu oraz kilka szczególnie tragicznych zdjęć (z większej liczby takich fotografii robionych przez zdobywców): zabitego Babemby, ostatniego władcy Kenedugu, ściętych głów wojowników afrykańskich wystawionych dla straszenia ludności, cykl zdjęć dotyczących pojmania Samoriego i ogłoszenia nań wyroku, widoki prac publicznych, do których zmuszono ludność poddaną w okresie kolonialnym.

Odnalezienie i udostępnienie tych unikalnych materiałów stanowi odrębną zaletę książki, zachęci zapewne do dalszych poszukiwań, szczególnie w nieznanych dotychczas archiwach prywatnych.

M.T

Jerzy Z. Łoziński, *Pomniki sztuki w Polsce t. I — Małopolska*, Arkady, Warszawa 1985, s. 479.

Jerzy Z. Łoziński, przed dwudziestu laty współautor wraz z Adamem Miłobędzkim „Atlasu zabytków architektury w Polsce”, a dziś wspólnie z Barbarą Wolff-Łozińską redaktor monumentalnego „Katalogu zabytków sztuki w Polsce”, podjął próbę opracowania ogólnego pośrodkowego, które otrzymało nazwę „Pomników sztuki w Polsce”. Wydany nakładem „Arkady” tom zatytułowany „Małopolska” jest pierwszym z trzech zapowiadanych.

Współczesne terytorium Polski autor podzielił na trzy części o niejednakowej spójności. „Małopolska” objęła obszar najbardziej zwarty, obejmujący dawne województwa koronne — krakowskie, sandomierskie i lubelskie, a także zachodnie części ruskiego z Chełmem, Przemyślem i Krosnem oraz bełskiego z Zamościem. Tom „Wielkopolska i Śląsk” traktować ma również o lewobrzeżnych Kujawach i regionie sieradzko-łęczycyckim. Wreszcie ziemie z tomu trzeciego stanowią niejednolity zespół powstały z reszty naszego kraju po wyłączeniu wspomnianych już prowincji — Mazowsze, Podlasie, pas ziem polesko-litewskich, Mazury i Warmia, całe Pomorze i część Kujaw. Istotną wartością książki jest to, że w swojej niemieckojęzycznej wersji z samego założenia ma stać się fragmentem serii — katalogu zabytków sztuki całej Europy.

Jądro tomu — korpus 349 zdjęć z około 200 obiektów — poprzedzone zostało zwięzłym, acz przejrzystym szkicem, *sui generis* minihistorią sztuki na omawianym terenie. Każde z kilkuset zdjęć zostało opatrzone przynajmniej kilkudziesięciu, niezbędnym komentarzem, a kilkadziesiąt co celniejszych obiektów ukazano dodatkowo poprzez rysunek rzutu poziomego. Ta partia nawiązuje wprost do zasad rządzących piękną serią „Arkady” — „Dzieje sztuki w Polsce”. Pozycję kończą indeksy i chronologiczny wykaz omówionych pomników sztuki. Cennym uzupełnieniem, w zamyśle — gorzej trochę z graficznym wykonawstwem — mają być trzy mapy. Pierwsza ukazuje podział treści pomiędzy poszczególne tomy serii, druga rozmieszczenie obiektów na terenie Małopolski, trzecia wreszcie centrum Krakowa. Prawdziwym za to *curiosum* nazwać można poprzedzający pracę spis treści, skutecznie dezinformujący i powiększający o 26 stron objętość pracy.

Kilka spostrzeżeń o doborze obiektów. Jak podkreślił to sam autor, zdecydowaną przewagę mają pomniki architektury; że proporcje mogą układać się inaczej świadczy dobór dzieł z Częstochowy i Krakowa. Zresztą Kraków potraktowany

został nader łaskawie (ponad 1/3 całości). Trudno ustalić listę obiektów odrzuconych, bo autor miał pełne prawo do dokonania ostrej selekcji, przyznał się również do świadomości łatwego wykazania licznych braków takiego wyboru. Budzi tylko pewien niedosyt mizerny udział obiektów z Lublina, drugiego co do znaczenia ośrodka Małopolski (tylko 13 zdjęć) oraz Przemyśla. Ze zrozumiałych względów uwidoczniła się przewaga pomników sztuki sakralnej wobec katastrofalnego stanu zachowania się obiektów ze sfery świeckiej. Także tutaj można by pokusić się o kilka uwag — zbyt mało chyba w doborze słynnych polskich pomników nagrobnych, w tym typu z figurami klęczącymi (Niepołomice), za mało czarnego marmuru dębnickiego, ukochanego materiału polskiego baroku, dotkliwie brakuje choćby jednego portretu trumiennego. Niezbyt wiele również architektury historyzującej, i secesyjnej, i neogotyckiej. Nie za wiele też pałaców (poza Krakowem znalazło się miejsce tylko dla 5!). Zupełnie prawie brak judaików, nie ma ani jednego cmentarza (chrześcijańskiego czy żydowskiego), pominięto architekturę przemysłową i czynszową. Za duży plus dokonanego wyboru uznać trzeba szerokie, jak na nasze zwyczaje, uwzględnienie budowli drewnianych, w liczbie przeszło dwudziestu. Smutnym przykładem zanikania tej kategorii pomników naszej architektury stał się los kościoła w Libuszy, który spłonął w lutym 1986 roku, czyli w momencie gdy książka zawierająca zdjęcia bezcennej renesansowej polichromii w tej świątyni dotarła do rąk odbiorcy.

Mimo tych kilku uwag, nie tyle pod adresem autora co możliwości wydawniczych, „Pomniki sztuki w Polsce” zapełniają dotkliwą lukę i z niecierpliwością oczekiwać należy na pozostałe tomy dzieła.

B.K.

Nummus et historia. Pieniądz Europy średniowiecznej, pod red. Stefana K. Kuczyńskiego i Stanisława Suchodolskiego, Polskie Towarzystwo Archeologiczne i Numizmatyczne, Komisja Numizmatyczna, Warszawa 1985, s. 328, XII tabl.

Jest to księga pamiątkowa opublikowana ku uczczeniu 60-lecia znakomitego mediewisty — prof. dr Ryszarda Kiersnowskiego. Oprócz bibliografii Jubilatę tom zawiera 39 rozpraw pióra autorów polskich (18) i obcych. Prawie wszystkie poświęcone są tematyce szczególnie bliskiej prof. R. Kiersnowskiemu — historii pieniądza europejskiego w średniowieczu. W ścisłym zakresie jego zainteresowań mieszczą się również dwie prace z zakresu historii Pomorza Zachodniego we wczesnym średniowieczu. Zamieszczono ponadto kilka prac dotyczących mennictwa nowożytnego.

Do ściśle numizmatycznych można zaliczyć około 30 rozpraw. Dominuje w nich problematyka późnośredniowieczna (XIV—XV w.). Około 1/4 autorów pisało o wczesnym średniowieczu (X—XI w.), natomiast reszta rozpraw rozdzielona jest między średniowiecze pełne (XII—XIII w.) i czasy nowożytne.

W sygnalizowanej publikacji znajdujemy szereg interesujących przyczynków, czy to prezentujących nowe materiały, czy nowe metody badawcze, czy wreszcie nowe interpretacje faktów i zjawisk już znanych. Wymienimy jedynie część prac mogących szczególnie zainteresować czytelników „Przeglądu Historycznego”: Władysław Filipowiak, „«Garnek Wulkanu» — najstarsza latarnia morska nad Bałtykiem”, s. 91—102 (lokalizacja i rekonstrukcja wczesnośredniowiecznej latarni morskiej w Wolinie); Lech Leciejewicz, „Za denara otrzymasz wóz świeżych śledzi...”, s. 103—109 (autor ukazuje handel i konsumpcję śledzia na południowych wybrzeżach Bałtyku we wczesnym średniowieczu); Stanisław Trawkowski, „Obieg a renowacja monety w Polsce na przełomie XII i XIII wieku”, s. 111—118